

УДК 392.5(476.2-37Калінкавічы)

В. С. Новак

**Рэгіянальна-лакальныя асаблівасці
вясельнай абраднасці Калінкавіцкага раёна
Гомельскай вобласці**

У артыкуле на багатым аўтэнтычным матэрыяле разгледжана вясельная абраднасць аднаго з рэгіёнаў Гомельскай вобласці – Калінкавіцкага раёна. Аўтар засяроджвае ўвагу на структурных кампанентах давясельнага (сватанне, запоіны, заручыны), уласнавясельнага (зборная субота, каравай, пасад маладых) і паслявясельнага перыядаў вясельнага абрадавага комплексу, выяўляючы пры гэтым адметныя мясцовыя асаблівасці асобных абрадавых этапаў.

Структуру вясельнай абраднасці ў вёсках Калінкавіцкага раёна складаюць абрадавыя этапы давясельнага, уласна вясельнага і паслявясельнага перыядаў. Давясельная частка, зыходзячы з фактычных матэрыялаў, уключае такія абрадавыя этапы, як сватанне, запоіны, заручыны (змовіны). Сватанне адбывалася па традыцыйным сцэнарыі, як і ў іншых раёнах Гомельскай вобласці, аднак у розных вёсках мелі месца пэўныя мясцовыя асаблівасці. Калі прыходзілі сватацца, паводле сведчанняў жыхароў в. Антонаўка, то сваты прадстаўляліся купцамі і паміж імі і бацькамі маладой адбываўся іншасказальны дыялог: “Мы – купцы заморскія, шукаем тавару добрага, незаляжалага. Калі ў вас ёсць што паказаць, калі ласка, пакажыце ліцом, а мы пахвастаем сваім таварам” (запісана ад Мінчанка Ганны Аляксееўны). У в. Рудня Гарбавіцкая хадзілі сватацца “ў першую нядзелю маладзіка, бо лічылі, што будзе ў маладых добрае шчасце”. Звычайна ў сваты хадзілі ў гэтай вёсцы бацькі жаніха, яго хросныя бацькі і першыя дружка, якія, падыходзячы да хаты маладой, спявалі жартоўную песню:

Пусці, свацейка, в хаточку,
Мы пасядзем у запечку.
А мы, свахі, з дарогі,
Памарозілі ногі.
Пусці, свацця, у хатачку,
Хаця ручкі пагрэці,
Каб на маладую паглядзеці.
Дайце свасе качана,
Каб нам песню спела.
Сваха качана з’ела,
Ды песню не запела,
Каб яна анямела!
Наш сват на парог лезе,
А па спіне качарга рэжа,
Наш сват іспугаўся

І пад печ схаваўся (запісана ад Зубец К.М., 1930 г. н., Салаўян Т.З., 1939 г. н.).

Варта адзначыць, што песні, якія выконваліся ў вёсках Калінкавіцкага раёна падчас сватання, – адметная асаблівасць мясцовай вясельнай традыцыі. Вядома, што даўней, калі вырашалася пытанне аб шлюбе, то звярталі ўвагу на тое, каб дзяўчына была здаровай, фізічна вынослівай, працалюбівай. У сувязі з гэтым матыў

выбару нявесты як працаўніцы з'яўляецца невыпадковым у песенных тэкстах, якія гучалі падчас сватання:

Замуж Хадорку бацькі выдавалі,
З вёскі далёкай сваты завіталі.
У хату зашлі, на покуці селі,
Пільна яны на Хадорку глядзелі.
Сказана была свацце і свату:
– Высватаць трэба работніцу ў хату,
Не калеку, не дай Божа.

Засваталі нявесту – першая чарка (запісана ў в. Шыічы ад Драка Марыі Дзмітрыеўны, 1915 г.н., перасяленкі з в. Кажушкі Хойніцкага р-на).

У в. Юравічы таксама падчас сватання гучалі жартоўныя песні, аднак тут пераважалі сатарычныя інтанацыі:

Прышоў на вяселле наш сваток,
Павязаўшы крыжам рушнічок.
Гаварылі: “Сват наш вельмі харош,
А ў свата дліжны буслаў нос,
А ў свата лыса галава
І казліна рыжа барада,
Па хаце тупае, як каза,
А вачыма лупае, як сава.
Калі вот гарэлкі не дасі,

Караваю трасцы ты з'ясі!” (запісана ад Маскаленка Вольгі Данілаўны, 1923 г. н.).

Калі нявеста давала згоду на шлюб, то павінна была выпіць чарку гарэлкі. “Сват налівае ў чарку гарэлку і падае дзяўчыне, і прыказвае: “Як вып'еш, то і пойдзеш за нашага хлопца замуж, а як не вып'еш, то не пойдзеш”. Калі яна выпівае, значыць згода ёсць. А калі не выпівае, тады магла іх (сватоў) адправіць разам з гарэлкаю з хаты” (запісана ў в. Вадовічы ад Камарэнка Анастасіі Ісакаўны). Напрыклад, у в. Агароднікі сімвалам згоды на шлюб з боку нявесты з'яўляліся падарункі, якія “падае маладая бацькам, калі дае згоду (ручнік для бацькі, хустку для маці)” [1, с. 266]. Запрашэнне сесці за стол сватоў з боку бацькоў маладой, “каб адведалі, чым хата багата і дагаварыліся, калі свадзьба будзе”, таксама сімвалізавала згоду маладой на шлюб (г. Калінкавічы) [1, с. 271]. У в. Залатуха, калі вырашалася пытанне аб шлюбе паміж сватамі і бацькамі маладой, то “адзетая дзевушка ў празднічнае выходзіць з другой камнаты і на падносе, на ручніке нясёт хлеб і соль. Сваты прынімаюць, хваляць нявесту, благарадаць за

ўгашчэнне. Дагаварваюцца аб дне свадзьбы” (запісана ад Шульга Еўдакіі Міхайлаўны). Напрыклад, падчас сватання ў в. Малыя Аўцюкі, якое адбывалася “ў той дзень, пра які дамовяцца”, бацькі маладой, калі давалі згоду на шлюб і прымалі паднесены ім “хлеб с соллю на рушніке” [1, с. 263], то перавязвалі сватоў ручнікамі. Калі дзяўчына прымала станоўчае рашэнне аб шлюбе з тым маладым чалавекам, па просьбе якога прыйшлі сваты, то “кусала пірог”, а не хацела замуж – не кусала, а адпраўляла сватоў” (запісана ў г. Калінкавічы ад Маскаленка Пелагеі Дзмітрыеўны, 1927 г.н.); “Затым сваты выпіваюць па чарцы, астаўляюць пірог, які прынеслі, і ўходзяць. Потым дзяўчаты накусываюць пірог – значыць, свадзьбе быць” (запісана ў в. Аўцюкі, матэрыялы выкарыстаны з архіва Аўцюкоўскага сельскага клуба). Калі дзяўчына не давала згоды на шлюб, то ў в. Вялікія Аўцюкі вярталі сватам прынесеныя імі хлеб і гарэлку: “А калі дзеўка не хацела замуж, то яна адносіла сватам пірог і пляшку, з якімі тыя прыходзілі” (запісана ад Маскаленка Вольгі Данілаўны, 1923 г.н.).

У структуры вясельнай абраднасці в. Малыя Аўцюкі вылучаецца такі адметны абрадавы этап, як агледзіны, сутнасць якога заключалася ў тым, што “на другой нядзелі маладая з бацькам і маці ідуць да маладога. Там яшчэ раз гавораць пра дзень вяселля. Заадно глядзяць, як жыве малады, што ў яго ёсць” [1, с. 263]. Пра абрадавы момант вяселля “запоіны” (“первая чарка”) звесткі былі запісаны толькі ў асобных вёсках. Напрыклад, у в. Агароднікі “ў час запоін дзеўку “запіваюць да роду жаніха”, пасля чаго яна ўжо не можа адказацца. Абычна запоіны адбываюцца ў нядзелю” [1, с. 266]. У гэтай вёсцы на запоінах выконвалі песню:

Піце, сваце, гарэлку,
Запывайце дзеўку.
Хай гэта дзеўка
Кавалераў не зводзіць.
Хай тыя кавалеры
Платоў не ломяць [1, с. 266].

Варта адзначыць, што першымі на запоіны прыходзілі жаніх з бацькам. У мясцовай вясельнай традыцыі в. Агароднікі бытуюць народныя вераванні, звязаныя з “лідарствам” аднаго з маладых у сямейным жыцці, напрыклад, “нявеста хаваецца на печку, каб потым першай убачыць жаніха, каб потым у сям’і быць галоўнай. Затым яна выходзіць да гасцей, вітаецца з імі, з кожным паасобку, гэтым паказвае, што згодна парадніцца” [1, с. 266]. Сімвалам згоды на

шлюб, як патлумачылі жыхары в. Агароднікі, з'яўляўся “збан з жытам”, што “сведчыць аб тым, што яна дае згоду і аддае ім сваё жыццё. Бацькі гэта жыта сыплюць у двары і ў хаце, каб добра жылося і каб выгнаць нячыстую сілу” [1, с. 266]. У в. Рудня Гарбавіцкая запоіны прызначалі на другі дзень пасля сватання, “збіралі ўсю радню, маладая з маладым і бацькі маладой аб'яўлялі ўсім прысутным аб шлюбе” (запісана ад Зубец К.М., 1930 г.н.). На запоінах у гэтай вёсцы вырашалі пытанне аб тэрмінах правядзення вяселля, а таксама выконвалі наступныя рытуалы: маладая адорвала сватоў ручнікамі, а “яе маці мянялася хлебам са сватамі” (запісана ад Зубец К.М., 1930 г. н.).

У некаторых вёсках Калінкавіцкага раёна менавіта падчас сватання вырашалася пытанне аб часе правядзення заручын (змовін), на якія запрашаліся родзічы маладых і на якіх адбываўся рытуал “абменьвання хлеба” паміж бацькамі жаніха і нявесты: “Пякуць пірагі з двух бакоў: бацькоў жаніха і нявесты. ... Сваха – свасе: “Давай, свашачка, не ламайся, на пірагі памяняйся. Пірагі нашы пячоных, нашы дзеткі заручоных” (запісана ў в. Варатын ад Пятрэнка Марыі Уласаўны, 1925 г. н.). На заручынах (змовінах) адорвалі сватоў падарункамі і выконвалі песні, асноўнымі матывамі якіх былі матывы развітання маладой з родным домам і прадчування з боку маці горкай долі дачкі:

Пропила мамка дочку,
Пропила мамка дочку
На сладеньким медочку,
Напившись, скачет,

А проснувшись, плачет (запісана ў в. Боруск ад Століч Марыі Аляксандраўны, 1919 г. н.).

Зборную суботу ў некаторых вёсках Калінкавіцкага раёна называлі “дзявочнік” (в. Малыя Аўцюкі), “на вянкi” (в. Агароднікі). Паводле сведчанняў Лідзіі Фёдараўны Дулуб, 1940 г.н., з в. Малыя Аўцюкі, “вечарам перад вяселлем у адной хаце збіраліся нявеста і падружкі, у другой – жаніх і хлопцы яго. Дзеўкі пелі песні, вяселілісь, а калі і плакалі. Хлопцы вечар гулялі”. Упрыгожванне ёлкі – адзін з абавязковых рытуалаў гэтага абрадавага этапу: “У невесты подруги наряжали ёлку, ставили на кут и исполняли свадебные песни за ёлкой” (запісана ў в. Боруск ад Століч Марыі Аляксандраўны, 1919 г. н.). Выкуп жаніхом вянка нявесты або ёлкі – важны момант у сістэме мясцовай вясельнай абраднасці: “затым прыязджае жаніх са сваімі сябрамі. Дзеўкі патрабуюць ад іх, каб яны выкупілі вянок нявесты,

вянок выкупаецца і ўсе садзяцца за стол” (в. Агароднікі) [1, с. 266]; “На свадзьбу рабілі ёлку, прыбіралі яе дзеўкі, а калі прыходзіў жаніх, ён прасіў у дзевак прадаць ёлку. Як добры выкуп дае, дык прадаюць, а паганы выкуп, дык не саглашаюцца” (запісана ў в. Малыя Аўцюкі ад Буцэнка Марыі Іванаўны, 1936 г.н.). У гэтай вёсцы выкуп нявесты суправаджаўся наступнымі песеннымі радкамі:

Наша ёлка, наша ёлка
У лесі расла, шумела,
На стол стала, засіяла.
На нашай ёлцы тры рогі,

Да за нашу ёлку тры сосны (запісана ў в. Малыя Аўцюкі ад Буцэнка Марыі Іванаўны, 1936 г.н.).

Важнае месца ў калінкавіцкім вяселлі адводзілася каравайнай абраднасці. “Важнасць каравайнага абраду абумоўліваецца надзвычай глыбокім шанаваннем хлеба і як асновы дабрабыту селяніна, і як шматзначнага і многафункцыянальнага сімвала, у якім увасабляліся міфалагічна-магічныя ўяўленні беларусаў” [2, с. 62]. Звычайна ў гэтым складаным працэсе падрыхтоўкі каравая ўдзельнічалі тыя жанчыны, “хто ў пары і добра жыве” (запісана ў в. Гарбавічы ад Змушко Марыі Паўлаўны, 1919 г.н.); “Каравай пякуць бабы, якія даўжны быць абязацельна замужнія” (запісана ў в. Дудзічы ад Кацапавай Лізаветы Рыгораўны, 1924 г.н.). У народных правілах і прадпісаннях, якімі каравайніцы кіраваліся, калі рыхтавалі абрадавы хлеб – каравай, знайшлі адлюстраванне міфалагічных ўяўленняў: “Мясілі яго ладонямі, а не кулакамі, штоб руку не падымаў малады на жонку. Рабілі яго салодкім (соль маглі зусім не сыпаць), лілі трохі водкі, каб добра жылі” (в. Малыя Аўцюкі) [1, с. 263–264]. У каравайных песнях знайшлі адлюстраванне ўсе моманты, звязаныя з замесам цеста на каравай і яго выпяканнем:

Мы каравай мясілі
Ды з Дуная воду насілі,
А мы Дуная не зналі
Ды насілі воду з крыніцы.

.....
Каменна печ трасецца,
Каравай у печ просіцца,
Каменна печ трасецца,
Каравай з печы просіцца.
Бярыце мяне на плечы
Ды нясіце да клеці.

Палажыце мяне на жыце,

Каб маладым было добра жыці (запісана ў в. Гарбавічы ад Змушко Марыі Паўлаўны, 1919 г. н.)

У мясцовай шлюбнай абраднасці меў месца пасад маладой, які суправаджаўся такімі абрадавымі дзеяннямі, як “сджэнне” яе на дзяжу, распятанне касы, пэўныя маніпуляцыі з валасамі (іх “расчэсванне грэбнем, мочаным у масле” – запісана ў в. Рудня Гарбавіцкая ад Зубец К.М., 1930 г. н.). Захаванне нявестай цнатлівасці – важная ўмова выканання рытуалаў, звязаных з гэтым абрадавым этапам. Паводле сведчанняў Сафіі Іосіфаўны Цалка, 1950 г. н., “калі малада саграшыла, то абходзіла дзяжу, а калі чэсная, то смела ступала на дзяжу з палатном і ішла далшэ. Еслі саврала, то грех большой” (запісана ў г. Калінкавічы).

Паслявясельны перыяд, які ў вёсках Калінкавіцкага раёна называлі па-рознаму: “цыгане” (в. Залатуха), “замеціны” (вв. Малыя Аўцюкі, Вялікія Аўцюкі, Сырод), “крошкі” (вв. Бярозаўка, Старыя Навасёлкі, Чорнаўшчына, Юравічы), “пакрышнік” і “пярэзвы” (в. Рудня Гарбавіцкая), “вясельныя госці” (в. Савічы), завяршаў вясельны абрадавы цыкл і адрозніваўся тэатралізаваным жартоўна-забаўляльным характарам абрадавых дзеянняў, якія мелі апатрапеічны і прадудцыравальны магічны сэнс.

Такім чынам, вясельны абрадавы комплекс Калінкавіцкага раёна, захоўваючы агульнаэтнічную аснову, вылучаецца багаццем рэгіянальна-лакальных асаблівасцей, якія выяўляюцца на ўсіх абрадавых этапах на акцыянальным, вярбальным і прадметна-атрыбутыўным узроўнях.

Літаратура

1. Вяселле на Гомельшчыне: фальклорна-этнаграфічны зборнік / Уклад., сістэм., тэкст. праца, уступ. артыкул, рэдагаванне // І.Ф. Штэйнер, В.С. Новак. – ЛМФ “Нёман”, 2003. – 472 с.
2. Фядосік, А.С. Беларуская сямейна-абрадавая паэзія / навук. рэд. А.С. Ліс. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 1997. – 126 с.

* У артыкуле выкарыстаны матэрыялы навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі пры кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны”.